

جستاری در زبان و زبان‌شناسی در خاورمیانه

آتوسا رستم‌بیک تفرشی

www.ketab.ir

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تهران، ۱۳۹۵

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تهران، صندوق پستی ۶۴۱۹-۱۴۱۵۵، تلفن: ۳-۸۸۰۴۶۸۹۱، فکس: ۸۸۰۳۶۳۱۷

جستاری در زبان و زبان‌شناسی در خاورمیانه

مؤلف: آتوسا رستم‌بیک تفرشی

مدیر انتشارات: ناصر زعفرانچی

ویراستار علمی: احمد رمضانی

صفحه‌آرا: نجمه بیات

محرر فنی: عرفان بهاردوست

چاپ اول: ۱۳۹۵

شماره کتاب: ۱۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: آوای جاوید

قیمت: ۱۰۶,۰۰۰ تومان

حق چاپ برای پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی محفوظ است.

سرشناسه: رستم‌بیک تفرشی، آتوسا، ۱۳۵۷ -

عنوان و نام پدیدآور: جستاری در زبان و زبان‌شناسی در خاورمیانه / آتوسا رستم‌بیک تفرشی.

مشخصات نشر: تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: ۴۳۹ص: مصور، جدول.

شابک: 978-964-426-851-9

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: واژه‌نامه.

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: زبان‌شناسی — خاورمیانه

شناسه افزوده: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رده بندی کنگره: ۱۳۹۴ ۵/۹۴۱P

رده بندی دیویی: ۴۱۰/۹۳۹

شماره کتابشناسی ملی: ۴۰۲۷۲۷۴

فهرست مطالب

فهرست نقشه‌ها.....	۹
پیش‌گفتار.....	۱۱
مقدمه.....	۱۳
بخش نخست: خاورمیانه و پیشینه مطالعات زبان‌شناسی در خاورمیانه.....	۱۵
فصل نخست: خاورمیانه.....	۱۷
مقدمه.....	۱۷
مرزهای جغرافیایی خاورمیانه.....	۱۷
جمعیت خاورمیانه.....	۲۰
تمدن‌های کهن خاورمیانه.....	۲۲
تحولات تاریخی خاورمیانه.....	۲۴
موقعیت قومی خاورمیانه.....	۳۲
دین در خاورمیانه.....	۳۴
موقعیت زبانی خاورمیانه.....	۳۴
منابع فصل اول.....	۳۹
فصل دوم: پیشینه مطالعات زبان‌شناسی در خاورمیانه.....	۴۱
مقدمه.....	۴۱
مطالعات زبان‌شناسی در بین‌النهرین.....	۴۱
پیشینه زبان‌شناسی در ایران پیش از اسلام.....	۴۲
خاستگاه مطالعات زبان‌شناسی بعد از اسلام.....	۴۷
الگوی زبان عربی برای تحلیل سایر زبان‌ها.....	۵۱
آغاز سنت زبان‌شناسی عربی.....	۵۳
پیدایش مکتب بصری و کوفی.....	۵۳
زبان‌شناسان قرن دوم.....	۵۵

زبان‌شناسان قرن سوم	۵۸
زبان‌شناسان قرن چهارم	۵۸
زبان‌شناسان قرن پنجم	۶۰
زبان‌شناسان قرن ششم	۶۰
زبان‌شناسان قرن هفتم	۶۱
زبان‌شناسان قرن هشتم	۶۱
زبان‌شناسان قرن نهم	۶۱
منابع فصل دوم	۶۲
بخش دوم: موقعیت زبانی و وضعیت زبان‌شناسی در خاورمیانه	۶۵
فصل سوم: زبان و زبان‌شناسی در ایران	۶۷
مقدمه	۶۷
موقعیت جغرافیایی	۶۸
نقشه زبانی ایران	۷۰
موقعیت زبانی	۷۰
زبان‌شناسی و جایگاه آن	۷۴
الف) زبان‌شناسی در دانشگاه‌های ایران	۸۴
ب) سازمان‌ها و مؤسسه‌های پژوهشی مرتبط با زبان‌شناسی در ایران	۹۰
ج) برخی از همایش‌های برگزارشده در ایران در مورد زبان و زبان‌شناسی	۹۱
د) نشریات مرتبط با زبان‌شناسی در ایران	۹۲
ه) کتاب‌های زبان‌شناسی در ایران	۹۴
منابع فصل سوم	۹۴
فصل چهارم: زبان و زبان‌شناسی در خاورمیانه	۹۷
مقدمه	۹۷
اُردن	۹۸
موقعیت جغرافیایی اُردن	۹۸
نقشه زبانی اُردن	۱۰۰

موقعیت زبانی اردن	۱۰۰
زبان‌شناسی در دانشگاه‌های اردن	۱۰۳
الجزایر	۱۰۷
موقعیت جغرافیایی الجزایر	۱۰۷
نقشه زبانی الجزایر	۱۰۹
موقعیت زبانی الجزایر	۱۰۹
زبان‌شناسی در دانشگاه‌های الجزایر	۱۱۴
امارات متحده عربی	۱۱۷
موقعیت جغرافیایی امارات متحده عربی	۱۱۸
نقشه زبانی امارات متحده عربی	۱۱۹
موقعیت زبانی امارات	۱۲۰
زبان‌شناسی در دانشگاه‌های امارات	۱۲۱
بحرین	۱۲۸
موقعیت جغرافیایی	۱۲۸
نقشه زبانی بحرین	۱۲۹
موقعیت زبانی بحرین	۱۳۰
زبان‌شناسی در دانشگاه‌های بحرین	۱۳۰
ترکیه	۱۳۳
موقعیت جغرافیایی ترکیه	۱۳۳
نقشه زبانی ترکیه	۱۳۶
موقعیت زبانی ترکیه	۱۳۷
زبان‌شناسی در دانشگاه‌های ترکیه	۱۳۹
تونس	۱۴۷
موقعیت جغرافیایی تونس	۱۴۷
نقشه زبانی تونس	۱۴۸
موقعیت زبانی تونس	۱۴۹
زبان‌شناسی در دانشگاه‌های تونس	۱۵۰
سرزمین‌های اشغالی (اسرائیل)	۱۵۴
موقعیت جغرافیایی سرزمین‌های اشغالی	۱۵۴

نقشهٔ زبانی سرزمین‌های اشغالی	۱۵۵
موقعیت زبانی سرزمین‌های اشغالی	۱۵۶
زبان‌شناسی در دانشگاه‌های سرزمین‌های اشغالی	۱۵۸
سودان	۱۶۱
موقعیت جغرافیایی سودان	۱۶۱
نقشهٔ زبانی سودان	۱۶۳
موقعیت زبانی سودان	۱۶۴
زبان‌شناسی در دانشگاه‌های سودان	۱۶۸
سوریه	۱۷۰
موقعیت جغرافیایی سوریه	۱۷۰
نقشهٔ زبانی سوریه	۱۷۱
موقعیت زبانی سوریه	۱۷۲
زبان‌شناسی در دانشگاه‌های سوریه	۱۷۴
عراق	۱۷۶
موقعیت جغرافیایی عراق	۱۷۶
نقشهٔ زبانی عراق	۱۷۷
موقعیت زبانی عراق	۱۷۸
زبان‌شناسی در دانشگاه‌های عراق	۱۸۰
عربستان سعودی	۱۸۴
موقعیت جغرافیایی عربستان سعودی	۱۸۴
نقشهٔ زبانی عربستان سعودی	۱۸۵
موقعیت زبانی عربستان سعودی	۱۸۶
زبان‌شناسی در دانشگاه‌های عربستان سعودی	۱۸۷
عمان	۱۹۰
موقعیت جغرافیایی عمان	۱۹۰
نقشهٔ زبانی عمان	۱۹۱
موقعیت زبانی عمان	۱۹۲
زبان‌شناسی در دانشگاه‌های عمان	۱۹۳

پیش‌گفتار

خاورمیانه واژه‌ای نو برای اشاره به کهن‌ترین گاهواره تمدن بشری است. تاریخ این سرزمین آبخشور وقایع بسیار بوده است. سرزمین‌های حاصل‌خیزی که هرچند بسیار آماج کشورگشایی‌ها و خودکامگی‌ها بوده‌اند و به تازاج رفته‌اند، تمدنی بی‌مانند را در خود جای داده‌اند. بخش بزرگی از تاریخ انسان در سرزمینی که از فرات و حواشی شمالی صحرای سوریه و سواحل شرقی مدیترانه تا دره نیل امتداد دارد، شکل گرفته است.

خاورمیانه خاستگاه سه دین بزرگ ابراهیمی یعنی یهودیت، مسیحیت و اسلام است که خود گواهی است بر اهمیت فرهنگی این منطقه. بیشترین جمعیت خاورمیانه را مسلمانان تشکیل می‌دهند. به لحاظ سیاسی و اهمیت استراتژیک و نظامی منطقه فقط ذکر این نکته بس که خاورمیانه در تقاطع سه قاره آسیا، آفریقا و اروپا و در مجاورت اقیانوس هند قرار گرفته است. پنج دریای مدیترانه، احمر، خزر، سیاه و خلیج فارس نیز در آن واقع شده‌اند. ذخایر غنی نفت و گاز، خاورمیانه را به یکی از منابع انرژی جهان و محور بسیاری از تحولات اقتصادی تبدیل کرده است. شاید روزی نیست که اخبار یکی از کشورهای خاورمیانه در صدر گزارش‌های خبری جهانی قرار نداشته باشد. بنابراین اصطلاح خاورمیانه، هر چند نو است و با اهداف سیاسی تعاریف و حد و مرز دستخوش تغییراتی شده است، به ناحیه‌ای متشکل از کشورهای ایران، اردن، الجزایر، امارات متحده عربی، بحرین، ترکیه، تونس، سرزمین‌های اشغالی (اسرائیل)، سودان، سوریه، عراق، عربستان، عمان، فلسطین، قطر، کویت، لبنان، لیبی، مصر و یمن دلالت می‌کند که در کنار امپراتوری‌هایی چون روم و یونان، از متمدن‌ترین، قدرتمندترین و مهم‌ترین قطب‌های علمی، فرهنگی و سیاسی دنیا به شمار می‌آمدند.

جستاری در عناوین کتب و پژوهش‌هایی که با موضوع خاورمیانه منتشر شده است، گویای آن است که تاریخ سیاسی منطقه همواره از موضوعات مورد توجه بوده است و کم‌تر به عوامل فرهنگی منطقه پرداخته شده است. در این کتاب تلاش می‌شود بر نیمرخ فرهنگی ناحیه تمرکز شود و از میان عوامل فرهنگی، موقعیت زبانی کشورهای منطقه و وضعیت زبان‌شناسی به عنوان یک رشته علمی موضوعات اصلی مورد بررسی هستند.